

بسط دانش انسانی یا حل مشکلات اجتماعی

محمد رضا جوادی یگانه
دکترای جامعه‌شناسی

- تعاون و همکاری

- مایکل آرگایل

- منوچهر صبوری کاشانی

- معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج وزارت تعاون

- ۱۳۷۹، ۳۱۳ صفحه

اشکال متفاوتی به خود بگیرد (شکل ۱):

۱- فردگرایی: به حداکثر رساندن x

۲- همکاری: به حداکثر رساندن $x+y$

۳- رقابت: به حداکثر رساندن $x-y$

۴- ایثار: به حداکثر رساندن y

۵- سادیسم [تهاجم]: به حداکثر رساندن $-y$

۶- نهیلیسم [سادومازوخیسم]: به حداکثر رساندن $-x-y$

۷- مازوخیسم: به حداکثر رساندن $-x$

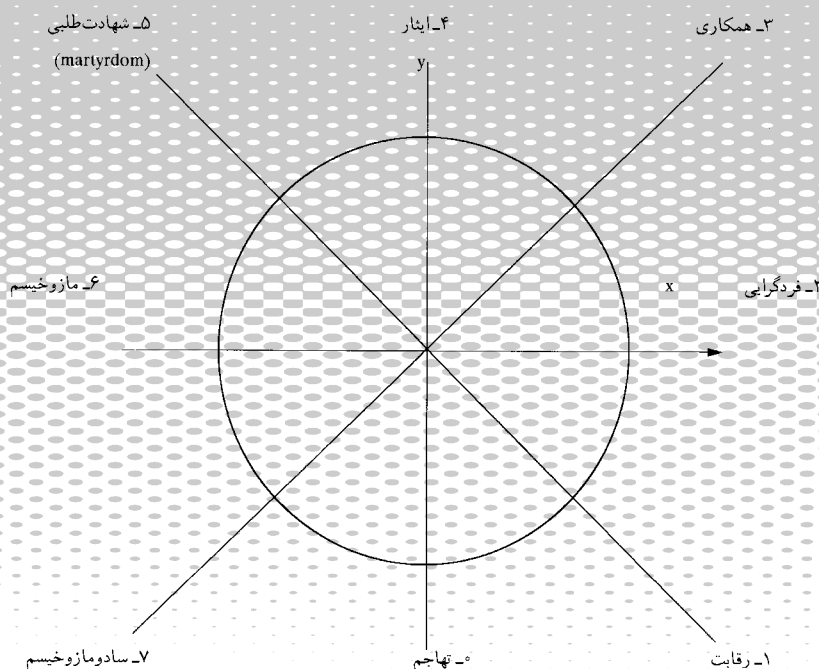
۸- خود کوچک‌بینی (inferiority) [شهادت‌طلبی]: به حداکثر رساندن

$-x+y$

در میان افراد معمولی، انواع پنجم به بعد، به صورت تجربی نادرند

(Bekkers, ۲۰۰۱).

تعاون و همکاری یکی از معدود کتابهای فارسی درباره همکاری در زندگی اجتماعی است. مایکل آرگایل در این کتاب به بررسی جنبه‌های مختلف همکاری و موانع آن پرداخته است. نگارنده پس از مروری بر محتوا، به نقد محتوا و سپس نقد ترجمه و آماده‌سازی کتاب می‌پردازد. قبل از هرچیز لازم است همکاری در مقایسه با سایر مفاهیم مرتبط مورد بررسی قرار گیرد. رویکردی که از قضا چندان مورد پسند آرگایل هم نیست و به نقد این نوع نگاه می‌پردازد. ولی ظاهراً یکی از بهترین چشم‌اندازهای نظری موجود درباره همکاری است (هرچند خود آرگایل نیز، در یک جا، از قالبی مشابه - ولی نه به این کاملی - استفاده کرده است) (ص ۲۴۲). یک فضای دویعدی را در نظر بگیرید: محور X نتیجه یا سود (outcome) فرد و محور y نتیجه یا سود دیگری است. این دیگری می‌تواند یک فرد یا یک گروه باشد و در هر حال، سود وی در مقابل سود فرد قرار می‌گیرد. در این صورت، تلاش فرد برای تقسیم یک مقدار مشخص از نفع یا فایده، بین خود و دیگری می‌تواند

(Librand Dehue, 1996)

۱- خلاصه کتاب

کتاب شامل چهار بخش و دوازده فصل است. بخش اول، به مطالعه همکاری می‌پردازد. بخش دوم منشأ همکاری را بررسی می‌کند. بخش سوم درباره همکاری در روابط گوناگون است و بخش چهارم درباره شخصیت و کنش متقابل اجتماعی. این کتاب اصولاً با همکاری در سطح روابط بین افراد و در گروه‌های کوچک سر و کار دارد.

۱-۱- مطالعه همکاری

در کتاب، همکاری به عنوان «با همدیگر عمل کردن، به شیوه‌ای هماهنگ در کار، فراغت یا در روابط اجتماعی، در جست‌وجوی هدفهای مشترک، بهره‌برداری از فعالیت مشترک یا صرفاً توسعه روابط» تعریف شده است (ص ۱۸). سه شیوه اصلی در همکاری کردن، همکاری در جهت کسب پاداشهای مادی، روابط اشتراکی، و هماهنگی با یکدیگر است. نظریه‌های همکاری، شامل دو دسته نظریه اصلی است: نظریه بازی، و نظریه هدفهای گروهی مشترک. نظریه اخیر بیان می‌کند که مردم در جهت آن دسته از هدفهای گروهی مشترک همکاری می‌کنند که در ارتباط با هدفهای فردی است. آنان این کار را در نتیجه تصمیمات شناختی عقلانی انجام دهند.

آزمایشهای همکاری. در فصل دوم، برخی آزمایشهای آزمایشگاهی درباره همکاری یا عدم همکاری ذکر شده که عمدتاً براساس پاداشهای خارجی و مبتنی بر نظریه انتخاب عاقلانه و به حداکثر رساندن سود فردی است. بازی دو راهی زندانی (prisoner's dilemma game) یا به تعبیر مترجم «بازی معمای زندانیان»، از معروف‌ترین آنها است. آرگایل در این فصل تنها به بررسی آزمایشهای همکاری در نظریه بازی و نقد آن پرداخته و نظریه بازی و عناصر آن و همچنین دو راهی اجتماعی را تعریف نکرده است.

تعریف دوراهی اجتماعی (social dilemma) در دایرةالمعارف روانشناسی پنگوئن چنین آمده است، «دو راهی اجتماعی موقعیتی است که اگر فرد از هنجارهای اجتماعی پیروی نکند، بازده یا منافع فردی وی بالا است؛ اما وقتی همه افراد چنین کنند، بازده نهایی برای همه افراد کاهش می‌یابد. به عنوان مثال، وقتی در یک مجموعه مسکونی، یک واحد از حداکثر ظرفیت

گرمایشی ساختمان استفاده کند، بیشترین منفعت را خواهد برد و با سرما مواجه نخواهد شد. اما اگر همه واحدها بخواهند چنین کنند، امکانات تولید گرما در ساختمان تکافوی این همه را نخواهد داد و لذا تمام آنها با سرما مواجه خواهند شد» (Reber, ۱۹۹۵).

آرگایل برخی از آزمایشهای دوراهی اجتماعی را ذکر کرده است: از جمله بازی دوراهی زندانی چند نفره (n-person)، بازی خروج مخروطهای آلومینیومی از دهانه یک بطری در حالی که تنها برای یک مخروط امکان خروج وجود دارد، شبیه‌سازی فرار از یک هواپیمای سقوط کرده، بازی حمل و نقل با کامیون، بازیهای ائتلاف که در آن خرده گروهها برای دستیابی به اهداف و منافع مشترک و علیه برخی گروههای دیگر، به ویژه خرده گروههای بزرگ‌تر و قوی‌تر، با یکدیگر متحد می‌شوند، بازیهای همکاری کودکان، و بازیهای چانه‌زنی اقتصادی.

۲-۱- منشأ همکاری

آرگایل در این بخش به دنبال اثبات این مدعا است که همکاری در بشر ذاتی است. در این مسیر، ابتدا همکاری در دنیای حیوانات و شباهتهای آن را با انسانها نشان می‌دهد و سپس یکسانی رفتارهای همیارانه را در جوامع گوناگون و وجود همکاری را در کودکان نشان می‌دهد.

تکامل همکاری. در این جا، همکاری در حیوانات مورد بررسی قرار گرفته است. اصولاً همکاری در حیوانات در سه حوزه اساسی است:

- خانواده: رفتار جنسی، مراقبت از خردسالان توسط والدین، مراقبت و کمک یاوران به نوزادان.

- کار: تقسیم کار، شکار گروهی، حمله گروهی به حیوان شکارگر، کمک در زد و خوردهای درون گروه، فریادهای هشدار، حفظ ساختار فضایی.

- فعالیتهای مشترک: تیمار کردن، بازی، ارتباط.

تفاوتهای فرهنگی در همکاری. آرگایل برای پاسخ به این سؤال که آیا همکاری از ویژگیهای ذاتی طبیعت بشری است یا خیر، مطالعات انسان‌شناسانه و جامعه‌شناسانه درباره جمع‌گرایی و فردگرایی را بررسی می‌کند. مطالعات مارگارت مید، بت‌هلم، و بندیکت درباره جوامع فردگرا و جمع‌گرا و خصایص آنها از این دست هستند. در نظریه‌های جامعه‌شناسانه نیز نظریه گمنشافت و

آرگایل تنها به بررسی و نقد آزمایشهای همکاری در نظریه بازی می پردازد بی آنکه این نظریه و عناصر آن را تعریف کند

«تعاون و همکاری» یکی از معدود کتابهای فارسی درباره همکاری در زندگی اجتماعی است

دوستی. دوستی یک پدیده جهانی است که در همه فرهنگها یافت می شود. دوستی پاداش فراوان دارد، اما خود دوستی نیز لذت بخش است. دوستی یکی از علت های شادی است. معمول ترین فعالیت دوستی، گفت و گو است. گفت و گو شامل اجتماعی بودن صرف، شایعات، شناخت مشترک و فراهم ساختن اطلاعات و حل مشکلات و مسایل است. خوردن و نوشیدن، کمک و حمایت اجتماعی، گذران اوقات فراغت، ورزشها و بازیها، موسیقی و رقص از انواع دیگر فعالیتهای دوستی هستند.

۴-۱- شخصیت و کنش متقابل اجتماعی

تفاوت های فردی در همکاری. در ادامه کتاب، تأثیر تفاوت های فردی بر همکاری کردن بازیگران بررسی شده است. «همکاری معمولاً به عنوان یک ویژگی شخصیتی شناخته می شود که جزئی از ویژگی کلی تری است که می تواند مقبولیت (agreeableness) نامیده شود و می توان آن را مستقیماً در موقعیتهای بازی اندازه گیری کرد. آزمون روانشناختی که از همه با آن نزدیک تر است احتمالاً مقیاس علاقه اجتماعی کرانداال است که همبستگی زیادی با همکاری در بازی دو راهی زندانی، درجه بندی گروه های همسالان، همدلی، و داوطلب شدن برای کمک بدون چشمداشت دارد، و به طور منفی با خودمحوری و خصومت همبستگی دارد» (ص ۲۷۱).

یک بعد دیگر از تفاوت های فردی، جنسیت است. یافته های بیش از ۱۰۰ مطالعه نشان می دهد که زنان در دو راهی زندانی، کمتر از مردان همکاری می کنند. اما پژوهشگران معتقدند که زنان نوعاً محتاط تر از مردان اند یا اینکه زنان نگران اند که احق به نظر برسند. در میان جنبه های شخصیتی مرتبط، به صورت آشکار، زنان همدلی بیشتری نسبت به مردان دارند.

تحقیقات نشان داده است که زنان بیشتر از کودکان مواظبت می کنند، حالی که مردان بیشتر در موقعیتهایی کمک می کردند که کمک به زنان بود، عده ای تماشاگر حضور داشتند، خطر وجود داشت، یاری دهندگان دیگر در دسترس بودند، و مهارتهای مردانه لازم بود.

ترویج همکاری میان اعضای گروه های گوناگون. در این فصل، آرگایل، به تضاد بین گروهها و تضاد میان اعضا در گروهها اشاره و نگرشها و رفتارهای تعصب آمیز و همیارانه را بررسی کرده و به دنبال راههایی است که این نگرشها و رفتارهای غیرهمیارانه را بکاهد. فرضیه تماس بیان

گزلشافت تونیس، نظریه دورکیم، نظریه ریسمن، و نظریه تریاندیس درباره میزان فردگرایی و جمع گرایی در جوامع صنعتی و غیرصنعتی بررسی شده است.

ارتباطات و همکاری در کودکان. در فصل پنجم نیز آرگایل به دنبال اثبات ذاتی بودن همکاری، همکاری در کودکان را بررسی کرده و رفتار اجتماعی را از ابتدای تولد تا دوره نوجوانی شرح داده است. وی نشان داده است که در شرایط همکاری، هم عملکرد و هم رفتار معطوف به گروه، بین سنین ۵ تا ۱۱ سالگی، به ویژه در مورد کودکان طبقه کارگر به سرعت افزایش می یابد.

۳-۱- همکاری در روابط گوناگون

در بخش سوم کتاب، آرگایل، همکاری را در جنبه های گوناگون زندگی (کار، خانواده و دوستی) بررسی می کند. این سه نوع رابطه اساسی در همه فرهنگها یافت می شوند و هر یک، اساس شکل خاصی از همکاری را تشکیل می دهند.

همکاری در خانواده. برخی از جنبه های همکاری در خانواده عبارت اند از: رابطه جنسی، پرورش کودک، تقسیم کار، مالکیت مشترک دارایی، غذا خوردن با همدیگر، صحبت کردن، گذران مشترک اوقات فراغت، و مواظبت از یکدیگر. تحقیقات نشان داده که احساس خوشبختی در میان متاهلین بیش از مجردین است و میزان پذیرش در بیمارستانهای روانی در مجردین بسیار بیشتر از متاهلین است. اما با وجود این، خانواده کانون تعارض نیز به شمار می رود. تحقیقات نشان داده که به طور متوسط، بیشتر از هر رابطه دیگر در روابط زناشویی تعارض گزارش شده است. در اینجا آرگایل توضیحی نداده است ولی ظاهراً یک متغیر کنترلی از قبیل زمان با هم بودن یا طول رابطه، می تواند این تأثیر را از بین ببرد. یعنی به این دلیل بیشترین تعارض در خانواده است که بیشترین میزان کنش متقابل یک فرد با همسر خود است، چه از نظر کمی و چه کیفی و لذا از این مسأله، نمی توان نتیجه گرفت که خانواده منبع تعارض است.

علاوه بر روابط زن و شوهری، روابط خویشاوندی میان فامیل نیز از نیرومندترین پیوندها در خارج از خانه است. روابط خویشاوندی به صورت زیرمیان خویشاوندان در جامعه مدرن موجود است: زندگی با یکدیگر، تماس فراوان، فعالیتهای مشترک، ارائه کمک، و وراثت دارایی.

دوراهی اجتماعی موقعیتی است که اگر فرد از هنجارهای اجتماعی پیروی نکند، بازده یا منافع فردی وی بالا است؛ اما وقتی همه افراد چنین کنند، بازده نهایی برای همه افراد کاهش می‌یابد

نویسنده نشان داده که وابستگی به مادر یکی از علل رفتار همکارانه است

می‌کند که تماس میان اعضای دو گروه، تنها چیزی است که برای ایجاد نگرشهای مثبت میان آنها ضروری است. تجربیات همکاری در درون گروه‌های دارای اعضای مختلط و همکاری میان گروه‌ها، برای افزایش همکاری مؤثر است. یک راه دیگر، آموزش و زدودن اطلاعات نادرست و قالبی درباره گروه‌های دیگر است. برخی از کارگاه‌های میان فرهنگی نیز برای آموزش بزرگسالان از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر، برای افزایش همکاری تأثیر مثبت دارد.

(rational choice theory) - که نظریه بازی از آن اخذ شده است - نقد جدی دارد و آن را غیرقابل استفاده می‌داند. وی تفاوت‌های بازیها (و عمدتاً بازی دوراهی زندانی) را با زندگی روزمره در موارد زیر می‌داند (ص ۳۹):

- در نظریه بازی، بازی همزمان است، حال آنکه در زندگی اجتماعی به ندرت افراد با هم و غالباً بدون اطلاع از حرکت دیگری عمل می‌کنند.
- در دوراهی زندانی، این خطر وجود دارد که اگر دیگری همکاری نکند، فرد ضرر کند، حال آنکه در زندگی روزمره، در بسیاری موارد (مانند تنیس، شکار، رقص یا خانه‌سازی مشترک)، اگر فرد تصمیم بگیرد همکاری نکند، پاداش یا بازده صفر است.

- بازی بسیار انتزاعی است. بازی در یک محیط مصنوع و انتزاعی انجام می‌شود و شباهت کمی به زندگی روزمره دارد.
- در بازی دوراهی زندانی، میان بازیگران ارتباط وجود ندارد، حال آنکه در زندگی روزمره، بین کنشگران ارتباط وجود دارد.
- بازیگران معمولاً غریبه و برای یکدیگر نامرئی‌اند در حالی که در زندگی اجتماعی چنین نیست.
- در بازی دوراهی زندانی، هنجارهای اجتماعی وجود ندارد. حال آنکه فرد در فرآیند جامعه‌پذیری، یاد می‌گیرد که با هنجارهای همکاری در موقعیتهای مناسب، هم‌نواپی کند.

انتقادات آرگایل برخی وارد است و برخی نیز پاسخ دارد. اما مسئله مهم‌تر این است که آیا نظریه جایگزینی برای پژوهش درباره همکاری وجود دارد یا خیر؟ آرگایل سعی کرده است با استفاده از رویکردهایی جز نظریه بازی، همکاری را بررسی کند؛ تلاشی که قابل تقدیر است. او همکاری را در جنبه‌هایی از زندگی، به ویژه در خانواده، کار و دوستی بررسی کرده و همکاری را در آن نشان داده است. بسیار خوب، اما این تلاش تا چه اندازه مفید است؟ البته از بعد علمی ناب، کشف و نمایاندن همکاری در زندگی بشری در این بحث قابل اعتنا است، اما نظریه بازی و به ویژه رویکرد دوراهی اجتماعی، اصولاً داعیه‌ای دیگر دارد و بیشتر به دنبال حل تعارضها و بحرانها در زندگی روزمره و در سیاست و اقتصاد است. مقوله‌هایی از قبیل مشکل طفیلی‌گری (free-riding) در مسائل جمعی، معضل تأمین کالاهای همگانی، فردگرایی آنی در برابر منافع جمعی درازمدت در سیاست و اقتصاد و رفت و آمد و در مجتمع مسکونی و در مصرف آب و انرژی و حتی اینترنت، نمونه‌هایی از این مسائل‌اند. در کتاب،

۲- نقد کتاب

۱-۲- ارائه هنجارهای رفتار

این کتاب از نظرگاه جامعه‌شناسانه، یک امتیاز مهم دارد و آن ارائه قواعد رفتاری در موقعیتهای دوستی، کار و خانوادگی است. از منظر جامعه‌شناسی دورکیمی، نقطه آغاز و واحد تحلیل جامعه‌شناسی، «شیوه‌های فکر و احساس و عمل»، یا هنجار است. چگونگی بررسی هنجارها و نیز چگونگی انتزاع هنجارها از ارزش‌ها، یک مقوله بسیار مهم است، اما، نفس فهرست کردن هنجارها، یک نقطه شروع مهم بررسی رفتارهای اجتماعی در این حوزه‌ها است.

آرگایل، قواعد کلی برای روابط در بریتانیا (از جمله اینکه باید زندگی خصوصی افراد را محترم شمرد، ص ۱۴۶)، قواعد مربوط به همکاران در محیط کار (از جمله اینکه سهم منصفانه خود در انجام کار را بپذیرید و در برابر عموم از همکار انتقاد نکنید، ص ۱۵۸)، قواعد مربوط به افرادی که با فرد در محیط کار رابطه دوستانه ندارند (از جمله اینکه نباید دیگران را برای شام به عنوان مهمان در یک جشن خانوادگی دعوت کنید، ص ۱۵۸)، قوانین برای زنان و شوهران (از جمله اینکه در جلوی همسران، اندوه یا نگرانی خود را نشان دهید، ص ۱۷۶ و ۱۷۷)، قواعد مربوط به والدین کودکان و نوجوانان (از جمله اینکه با کودک مانند یک بزرگسال مسئول رفتار کنید، ص ۱۸۸)، و قواعد دوستی و گسستن دوستیها (از جمله اینکه داوطلب کمک شدن به هنگام نیاز، ص ۲۱۰) را بیان کرده است.

۲-۲- آیا نظریه بازیها برای بررسی همکاری مفید دارد؟

آرگایل در این کتاب بر نظریه بازی و نظریه انتخاب عاقلانه

این کتاب از نظرگاه جامعه‌شناسانه،
یک امتیاز مهم دارد و آن ارائه قواعد رفتاری در موقعیتهای
دوستی، کار و خانوادگی است

بقای زندگی اجتماعی، نیازمند حداقلی از همکاری است و اگر جامعه‌ای این حداقل را نداشته باشد،
فروخواهد پاشید. آنچه آرگایل به عنوان همکاری آورده،
این حداقلهاست که در تمام جوامع
با اندکی تفاوت موجود است

به علاوه، نظریه بازی فقط شامل بازی دو راهی زندانی دونفره نیست. بسیاری از صور دیگر بازی نیز وجود دارد که به زندگی روزمره شباهت بیشتری دارد و می‌تواند بررسی زندگی اجتماعی را پوشش بیشتری بدهد. بازیهایی از قبیل دو راهی زندانی چند نفره، دو راهی اجتماعی، بزدلانه، اعتماد، اولتیماتوم و دیکتاتور از این قبیل هستند و اصولاً بازیها انواع دیگری دارند که به این مسائل بیشتر پرداخته‌اند. تقسیمهایی از قبیل دو یا چند نفره بودن بازی، بازی سرجمع صفر یا غیر سرجمع صفر، بازی یک باره (one-shot) در برابر بازی نامحدود یا بازی با طول نامشخص. در حالی که اکثر ایرادات آرگایل معطوف به بازی دو راهی زندانی دو نفره است.

علاوه بر آن اصولاً نظریه انتخاب عاقلانه آن قدر بلندپرواز نیست که آرگایل فکر کرده است. نظریه انتخاب عاقلانه، این ادعا را ندارد که همه کنشها عقلانی‌اند، و همه انسانها عقلانی عمل می‌کنند، بلکه به نظر کریب (۱۳۷۸) می‌توان گفت مردم به تعداد و دفعات کافی دست به کنش عقلانی می‌زنند که نظریه انتخاب عقلانی را به یک گزاره کارآمد تبدیل می‌کند. دیگر اینکه وقتی سعی می‌کنیم کنش انسانی را درک کنیم، باید تبیینها و الگوهای عقلانی را در اولویت قرار دهیم. از طرف دیگر، با اولویت دادن به کنش عقلانی، راه را برای نگاه کردن به سایر انگیزه‌ها باز می‌کنیم. یعنی با نگاه کردن به شیوه تفاوت واقعیت با آنچه که در صورت عقلانی بودن کنش افراد می‌توان انتظار داشت، امکان کشف جنبه‌های شالوده‌ای - یا دست کم غیرعقلانی - رفتار آنها ممکن است.

۳-۲. مسائل ترجمه

مترجم کتاب که اکنون یکی از پرکارترین و در عین حال خوشنام‌ترین مترجمان علوم اجتماعی در ایران است، به درستی و روانی کتاب را ترجمه کرده، ولی با این همه، ترجمه برخی اصطلاحات قابل تأمل است. مترجم dilemma را معما ترجمه کرده و لذا بازی دو راهی زندانی (dilemma game Prisoner's) را «معمای زندانیان» (ص ۳۱) و دوراهی اجتماعی (social dilemma) را معما یا دام اجتماعی ترجمه کرده است. dilemma در لغت به تنگنا، دو راهی، برهان قاطع ذوحدی، معما، محذور، مشکل، و وضع دشوار ترجمه شده است. ظاهراً دو راهی، لغت مناسب‌تری است تا دام یا معما، زیرا فرد یا یک دو راهه روبه‌رو است و می‌تواند همکاری (cooperation) یا عدم همکاری

تقریباً هیچ یک از این مسائل، و مقوله همکاری و عدم همکاری در آنها طرح نشده و هر جا هم که ذکر شده، از نظریه انتخاب عاقلانه و نظریه بازی استفاده شده است.

در ادبیات علوم اجتماعی نیز، از زمان انتشار این کتاب (۱۹۹۱) تاکنون، رویکرد انتخاب عاقلانه به مسائل اجتماعی، روز به روز در حال گسترش بوده و اعتنای اندکی به کار آرگایل شده است. نظریه آرگایل بیشتر تلاشی در جهت بسط دانش انسانی است تا حل مسائل اجتماعی، و کتاب وی نیز از زمره کتابهای پایه در روانشناسی اجتماعی محسوب می‌شود. بنابراین، برای حل مشکلات فراروی همکاری، به ویژه در جوامع مدرن، رویکرد آرگایل کاربرد چندانی ندارد.

مطلب دیگر اینکه بقای زندگی اجتماعی، نیازمند حداقلی از همکاری است و اگر جامعه‌ای این حداقل را نداشته باشد، فروخواهد پاشید. آنچه آرگایل به عنوان همکاری آورده، این حداقلهاست که در تمام جوامع با اندکی تفاوت موجود است. همکاری و همدلی در محیط کار، در خانواده، و در گروههای دوستی در سطح حداقل موجود است. ارتباط فرزندان و والدین و حمایت مالی والدین، و تأثیر وجود فرزندان بر سلامت روانی والدین و همکاری بیشتر میان دوستان تا غیردوستان در محل کار از این مقوله است.

اما انتقادات آرگایل به نظریه بازی بیشتر به تعاریف اولیه از نظریه بازی و عمدتاً رویکرد اقتصادی این نظریه بازمی‌گردد. آنتونی گیدنز (۱۳۸۰)، در نقد بر کتاب «ملاط جامعه» (The cement of society) جان الستر بر جنبه‌های اجتماعی نظریه انتخاب عاقلانه و لزوم گسترش آن تأکید کرده است. در کتاب الستر تأثیر هنجارهای اجتماعی بر افزایش رفتارهای اجتماعی (prosocial) به وضوح نشان داده شده است. در تحقیقات اخیر درباره رویکرد انتخاب عاقلانه - و نظریه بازی و نظریه دو راهی اجتماعی - هم تأثیر ارتباطات بر جهتگیریهای اجتماعی سنجیده شده، هم بر تأثیر نگرشها و ترجیحات و قضاوتهای افراد تأکید شده، و هم سعی شده تا این مسائل در زندگی واقعی مورد بررسی قرار گیرد. البته بسیاری از این تحقیقات در فاصله ۱۹۹۱ تاکنون (یعنی بعد از نگارش کتاب) انجام شده است. اما پیش از آن نیز این تحقیقات در حد قابل اعتنایی موجود بوده که کمتر مورد عنایت آرگایل قرار گرفته است.

انتقادات آرگایل به نظریه بازی بیشتر به تعاریف اولیه از نظریه بازی و عمدتاً رویکرد اقتصادی این نظریه باز می‌گردد

نظریه بازی فقط شامل بازی دوراهی زندانی دونفره نیست،
بسیاری از صور دیگر بازی نیز وجود دارد که به زندگی روزمره
شباهت بیشتری دارد و می‌تواند بررسی زندگی اجتماعی را
پوشش بیشتری بدهد

Argyle, M. (۱۹۹۱) Cooperation: The basis of sociability. London: Routledge.

- نام مترجم در صفحات عنوان کتاب نیامده و تنها در مقدمه از وی تشکر شده است. در حالی که ذکر نام مترجم علاوه بر عرف رایج و لزوم قدردانی از وی، نشان‌دهنده میزان اعتبار ترجمه نیز هست.
کتابنامه در انتهای کتاب نیامده و از این رو، استفاده از ارجاعات کتاب ناممکن است.

- کتاب فاقد شابک و فیپا است و لذا در فهرست‌نویسی و بازیابی آن در کتابخانه‌ها دشواریهایی وجود دارد.
می‌توان حدس زد که احتمالاً پس از ترجمه، عین ترجمه حروف‌نگاری، غلط‌گیری و ویراستاری شده، اما هیچ نظارتی برای حذف اشکالات و غلطها انجام نشده است و از این رو تنها متن کتاب قابل استفاده است و نه شکلها، فهرستها، ارجاعها، و منابع آن.

منابع:

- کرایب، یان (۱۳۷۸) نظریه اجتماعی مدرن؛ از پارسونز تا هابرماس. عباس مخبر. تهران: آگه.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۰) نظم اجتماعی، مسئله‌ای همچنان پابرجا. محمدرضا جوادی یگانه. کتاب ماه علوم اجتماعی. شماره ۴۷ و ۴۸. صص ۷۹-۷۸.

- Bekkers, Rene (2001) Reliability and validity of social value orientation.

URL: www.fss.un.nl/soc/homes/bekers/sov.pdf. (10 Mar 2003).

- Librand, W.B.G. & Dehue, F.M.G.

(1996) Social values. In A.S.R.

Manstead M.Hewstone (eds) The blackwell encyclopedia of social psychology. Oxford: Blackwell.

- Reber, S. (1995) Social Dilemma. In The Penguin Dictionary of Psychology.

(defection) را انتخاب کند. البته انتخاب عدم همکاری جذاب است، ولی در نهایت به زبان جمعی یا سقوط در یک دام منجر می‌شود.

cooperative behavior نیز توسط مترجم به «رفتار یابوری» (ص ۱۳۵) ترجمه شده است که «رفتار همیارانه» می‌تواند معادل مناسب‌تری برای آن باشد. نکته قابل ذکر اینکه هیچ یک از معادلهای لاتین ذکر شده در این بخش، در کتاب به صورت پانویس در صفحات نیامده است.

۴-۴- مشکلات مربوط به آماده‌سازی کتاب

کتاب، دارای ترجمه روان است اما از نظر ویراستاری فنی و نمونه‌خوانی غلطهای فراوانی دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- سال چاپ کتاب در صفحه دوم کتاب ۱۳۷۹ و در صفحه سوم ۱۳۷۸ آمده است.

- فهرست جداول و اشکال کتاب، فاقد شماره صفحه است.

- نویسنده در بسیاری از صفحات، به صفحات دیگری در همین کتاب ارجاع داده است. این صفحات در ترجمه فارسی با صفحات جدید تطبیق داده نشده و همان صفحات لاتین آمده است و بنابراین هیچ یک از این ارجاعات قابل استفاده نیست. به عنوان مثال در صفحه ۱۱ آمده: (ن. ک. ص ۱۰۴)، در حالی که مطالب ارجاع داده شده، مربوط به صفحه ۱۳۷ ترجمه فارسی است. در صفحات ۲۲، ۳۶، ۳۸، ۸۵ و... این مطلب تکرار شده است. در برخی صفحات، به همان صفحه ارجاع داده است، مثلاً در صفحه ۳۸ که آمده: (ن. ک. صفحه ۳۸).

- بسیاری از اشکال کتاب، به صورت ناقص آمده و فقط اعداد و توضیحات حاشیه‌ای آن ذکر شده است. در صفحه ۹ عنوان شکل آمده است، اما شکلی موجود نیست. در صفحه ۳۸، ۳۳۴ و ۱۶۷ نیز همین مشکل وجود دارد. در صفحه ۱۱۱ جدولی آمده است که قبلاً تکرار شده و ربطی به مطلب فعلی نیز ندارد.

- پاره‌ای اغلاط تایپی در کتاب موجود است. در صفحه ۱۱۷، عنوان فصل پنجم ذکر نشده، در صفحه ۲۱، سطر چهارم در سطر ششم تکرار شده و در صفحه ۳۴ سال انتشار یک کتاب ۱۹۸۲۹ آمده است.

- کتاب فاقد اطلاعات کتاب‌شناختی متن اصلی است. این اطلاعات به

قرار زیر است: